

ФІЛОСОФСЬКА СКАРБНИЦЯ

Ірина Соломаха

●

ІДЕАЛ ЛЮДИНИ В КОНЦЕПЦІЇ І. ГАЛЯТОВСЬКОГО

Антропологічні ідеї української філософії XVII-XVIII ст. залишаються майже невідомими вітчизняній та світовій науковій спільноті. Багаторічне нехтування спадщиною І.Галятівського має бути змінене ретельним вивченням праць самобутнього вітчизняного мислителя. Введення в науковий обіг сучасної української філософії його філософсько-антропологічного доробку дозволяє заповнити ще одну лаку в історії української філософської думки. Зважаючи на потреби реформування українського суспільства на початку XXI ст., аналіз філософсько-антропологічної спадщини І.Галятівського та провідної в його антропології проблеми пошуку правди і правдивості українського суспільства набуває актуальності як важливий чинник поєднання поривів нинішньої людини до правди й істини з кращими історичними взірцями національної ментальності, представленими в історико-філософській спадщині українського народу.

У статті буде розглянуто ідеал людини, адже в І. Галятівського ідеал людини й суспільного устрою пов'язується з концепцією «правдивого життя». При розгляді теми автор буде спиратися на концепцію історико-філософського синтезу (В.Нічик, Я.Стратій, В.Литвинов, В.Лісовий та ін.); концепції національного характеру й українського менталітету (П.Гнатенко, М.Попович та ін.); вчення про екзистенціальний підхід до історії філософії (А.Бичко, І.Бичко, С.Грабовський, А.Макаров, В.Окороков, В.Шевченко та ін.), які є методологічною основою сучасної української філософії історії, філософської антропології та українознавства.

Щоб визначити власний шлях до правди, пересічна людина повинна мати у своєму розумі й серці зразок правдивої поведінки, ідеал правдивого життя. Тому в своїх казаннях І. Галятівський постійно апелює до ідеалу правдивої людини та ідеалу правдивого суспільного устрою, що мають, на його думку, запанувати в Україні. Розглянемо докладно ці аспекти спадщини мислителя.

Синтезуючи в собі західну і східну традицію сприйняття істини (як правди та мудрості), на ґрунті вітчизняної філософії І. Галятівський сформував оригінальне, національно самобутнє філософське бачення світу. Проте неможливо говорити про цілісну антропологічну концепцію українського мислителя, адже «далеко не завжди культура прагне повноти зображення людини. ... В епоху бароко образ людини розціплювався на складові. Була значимою не сама людина, а її стосунки із силами добра і зла. Вона виступала проекцією християнської картини світу»[2, 7]. Саме тому пошук відповідності життя людини ідеалу божественної істини, шляхів «життя в правді» поєднує досить розрізнені антропологічні уявлення нашого земляка.

Природно, що провідна думка І. Галятівського про взаємозв'язок правди та істини ґрунтується на релігійній та моральній проблематиці. В цьому одна з особливостей його філософії - її практична спрямованість. Однак високий духовний сан, професійна діяльність вимагали буденні проблеми пересічної людини переосмислювати в доктринальному контексті православ'я. Отже, антропологічна концепція І. Галятівського цілком відповідає православним теологічним уявленням про людину, проте має певні самобутні риси. У творах мислителя прослідковується інтерпретація

українськими авторами XVI-XVIII ст. основної православної ідеї про теозис, тобто про уподібнення людини Богові, її наближення до Нього і єднання з Ним, яке розроблялося в рамках доктрини ісіхазму. Обожнення людини розглядалося як дар Божий, справа Його благодаті, прийняття чи відкидання якої ставилося в залежність від волі та діяльності людини.

Гаятовський твердив, що людина створена не з матерії як абстрактної тілесності, а з фундаментальних субстанційних основ світу, якими є чотири стихії: земля, вода, повітря, вогонь. Таке розуміння відіграє суттєву роль у поясненні людини у чернігівському літературно-філософському колі (Л.Баранович, І.Гаятовський, Д.Туптало, І.Максимович та ін.). Цими елементами в І. Гаятовського, як і у Л.Барановича були: земля - мертве тіло, вода - кров, повітря - душа, вогонь - бажання жити, діяти. У своєму творі «Ісус Христос - Месія правдивий» філософ так описує появу людини: «Тільки - человек в недосконалости своей, сына родит недосконалога, с матери, в единости четырех элементов» [3, 1].

На переконання І. Гаятовського, людина внаслідок первородного гріха, скоєного Адамом і Євою, не має первісної гармонії і народжується внутрішньо суперечливою. Її тіло віддається чуттєвим пристрастям і надмірностям, душа розривається від протилежних бажань і прагнень, розум схильний до збочень і блукань. «І тому людина - це світ і темрява, небо і земля, янгол і звір»[4, 99]. Щоб знайти власну правду, людині треба вийти з внутрішньої розірваності, зосередити всі сили й потяги в одній точці. Символом цієї точки є правда. Тільки оволодівши правдою «в собі», людина здобуває цілісність, визначається у світі, правильно спрямовує своє життя.

Правдиве життя, на думку І. Гаятовського, не нав'язується людині природною необхідністю. Вона сама вибирає своє життя, спираючись на мораль та життєвий приклад. Через це й скруту життя терпить добровільно, а не фатально. Існування суспільства сприймається філософом не як збіг випадковостей, а як «любов», взаємообмін усім кращим, що створено і напрацьовано людьми. Але цей обмін можливий лише на основі спільного ідеалу, який допомагає взаємодіяти з іншими людьми. Саме тоді особистість набуває усіх властивих людині чеснот і моральних якостей, хоч конкретне їх співвідношення у кожного своє.

Ключовою темою антропології І. Гаятовського постає тема свободи людини, свободи вибору. Протягом свого короткого життя, гадав мислитель, людина намагається досягти певної визначеності, яку можна синтезовано назвати правдивістю перед Богом. Свідомий вибір відбувається в людині постійно. Тільки з допомогою розумного вибору вона може проникнути в Божі таємниці, стати, згідно з позицією І. Гаятовського, «соратником» Бога.

Для вчених чернігівського кола така об'єднуюча Бога і людину ідея тісно пов'язана із христологічною метафізикою, адже Христос водночас є Боголюдиною і месією правдивим. Тобто І. Гаятовський вважав взірцем життя правдолюбця Христа. Тому правда і правдиве життя в його творах розглядаються через призму відповідності вчинків людини вченню Христа. Якщо Бог створив людину і дав їй частинку себе - душу, то й царство небесне, на думку І. Гаятовського, міститься не тільки «вгорі», але у самій людині. Проте знайти «небесне» в собі вона спроможна тільки тоді, коли докладе зусиль, щоб очистити від гріхів свій внутрішній світ. Саме на це звертав особливу увагу мислитель у творах «Ключ розуміння» та «Ісус Христос - Месія правдивий».

Начала, які виражають суть вибору, за І. Гаятовським, властиві людській індивідуальності. Одні з них зумовлені пропорцією, в якій у людині змішані світобудівничі елементи, а інші - пов'язані тільки з душею як об'єктом боротьби Бога і Сатани, ангелів і темних сил. Через це всі люди, крім Сина Божого, мають демонічне начало, яке протистоїть у кожній людині началу світлому, Божому. Вибір між праведністю (правдою) та гріхом (брехнею) через це постійно супроводжує людину. Щоб йти вперед, вона вибирає розвиток, який тлумачиться І. Гаятовським суто лінійно: Христос, як початок відліку, засновує церкву, а кінця їй немає. Через це і правдиве життя має абсолютний засновок, але триває безконечно. Правдиве життя мислитель, таким чином, бачить у розвитку людини, в зростанні її духовного багатства і досвіду діяльності. Воно формує внаслідок цього удосконалення людських дій, що втілюють мету прогресу, - життя богоподібного. Такі дії потребують проведення змін в існуючому негуманному світі, в тому числі й змін існуючого ставлення до суспільно-політичних

відносин. Навіть «до смерті подвигайся по истинни, - пише І. Галятовський, - и Господь Бог поборет по тебе. До смерти воюй за правду, и сам Бог поможет тебе»[1, 87].

Таке розуміння правди ґрунтується на християнській заповіді любові. «Заховаймо любовь, котрую Хсі кажесть заховати, то вси наряды признають, же наша правдива А ест(ъ) црківь»[1,110]. Любов до ближнього і до Бога уподібнюється святими отцями руху від різних точок окружності до її центра. Чим ближче людина до Бога як центра, тим ближче вона до інших людей, адже кожна людина йде до єдиної мети - до Бога. Якщо перенести на суспільство цей образ, отримаємо ідеал правдивого суспільства, за І. Галятовським.

Прагнення жити по правді надає поняттю справедливості у нього онтологічного статусу: справедливість виражає відповідність способу життя окремої людини чи народу вищим цінностям буття. Поклик правди - це поклик онтологічної, а не гносеологічної істини. Розуму тут не вистачає. Тому лише через серце, через духовно-інтуїтивний досвід осягає людина надраціональну природу справедливості. Знання доповнюється вірою, а прагнення справедливості визначається вже не обуренням ображеного самолюбства, а щирим прагненням людини збагнути та виконати своє призначення у світі. Саме це прагнення до справедливості відрізняє світогляд українців від більш притаманної західній ментальності боротьби за справедливість, що урівнює людей.

З давніх часів в українській традиції основу існування правдивої людини, людини природної або навіть богоподібної, символізує центр її душі - серце. «Це не тільки орган тіла, а й особлива реальність, що перебуває поза людиною. Це те загальне, що об'єднує «всі серця»» [5, 105]. Галятовський пише: «Оком называєтьсяА ... и сердце наше, не телесное, але дшівное, ... поневажь мовимо до якого члївка, ... відаєть то сердце твоє, що сь учиниль» [1,73]. Пізніше, у філософських творах Григорія Сковороди та Памфіла Юркевича детально показано місце серця в українському мисленні та світобаченні.

Г.Сковорода говорив про два серця, а Галятовський розглядає єдине серце, але двоїчного змісту: серце - частина тіла людини та серце - мірило життя та правди. «Сам бгїг відаєть сердца людскїи»[1,65]. Серце стає виміром істини та можливості проникнення в правду. І. Галятовський задовго до висновків Г.Сковороди випробовував свою думку щодо первинності ролі серця в істинному існуванні людини-творця. Гуманізмом сповнені його міркування про людські гріхи й провини. Так, він вважав, що не є гріхом порушення моральних правил і звичаїв, які суперечать розуму, людина повинна слухатися свого розуму й слідувати саме за розумом.

Основний інтерес І. Галятовського - людська душа. Але до її пізнання людина може дійти шляхом самопізнання. Важливо знайти ключ до власної душі і тоді за допомогою цього ключа можна відкрити душі інших. Таким ключем, на думку мислителя, є не розум, а почуття, емоції, естетичні, художні переживання.

Для І. Галятовського тандем душі і розуму - це шлях до майбутнього. Як дійти до мирного поєднання бурхливої природи людини і всесвіту, котрий і є Богом? Природна людина не завжди хоче і може дійти вищої правди (гармонії з Богом). Природний індивід - нестабільний, ризикований, запальний, бажачий своєї погибелі. Філософ вірив, що, вибравши правду як основу існування, людина здатна піднятися до моральної досконалості, а тому може мати щастя у земному житті. Якщо ж людина нещасна, то заважати їй відчувати щастя можуть три «неприятелі»: світ (недосконалий), власне тіло (гріховне) і Сатана.

Правда, здобута на підставі розуму і віри, вважав І.Галятовський, не може бути крайністю. Вона скоріше «золота середина», хоч дотримання її нерідко змушує людину вступати у конфлікт із собою, а це породжує внутрішній дискомфорт, вагання і сумніви. Але внутрішні суперечності особистості усуваються, якщо вона шукає правду не самотньо, а в гурті з іншими, перш за все з народом, згуртованим навколо певної ідеї. Разом з тим І. Галятовський, як і всі діячі чернігівського кола XVII - XVIII ст., допускав, що людина має право тлумачити на свій розсуд певний церковний статут чи заповідь, діяти згідно із власним розумінням християнської моралі. Тобто підходив до церковних настанов і догм з точки зору здорового глузду і тлумачив їх раціонально.

Усе це вказує на те, що він бачив людину не пасивною, покірною, а творчою, активною, сміливою. Вона морально зобов'язана втручатися у світопорядок, виявляючи силу розуму, твердість духу і віру в перемогу. Віра і розум - духовні добродієвості, котрі усталяють пошук правди, споріднюють людину із національною субстанцією,

місцем, де вона народилася і живе. Правдивий світопорядок постає єдиною надійною умовою нормального буття Гетьманщини, в суспільстві якої повинен панувати принцип «убозтва». Під «убозтвом» розумілося не матеріальне зубожіння нації, а заперечення думок про необхідність надмірного особистого майнового збагачення. Тому думка про загальне благо повинна передувати в діях кожної людини. Звідси постала і проблема убогості як самообмеження або, як пише І. Галятовський: «...убозтво добровольное», яке «масмо и мы взяли и за Христосом ити»[1,135]. Таке багатство проявляється у нагромадженні знань, досвіду, мудрості, а не у потязі до мертвих речей та володінні ними.

Перед І. Галятовським постає питання визначення «універсального критерію», що давав би можливість людині безпомилково праведно жити. Таким критерієм постає совість розумної людини, яка керує всіма її діями, засуджує чи схвалює її вчинки, відчуваючи, що є істинно, а що є правдиво. Ще одним критерієм істини та правди є людський розум, який дає можливість людині пізнати закони природи і діяти відповідно до них. Цим самим І. Галятовський ставить природне право як критерій людських вчинків в чомусь вище закону Божого «Царствіє Божіє внутри вас єсть» [1,71].

Мислитель зрозумів, що не знайде правди ні в новій книжці, ні в новому цікавому співрозмовникові. Скрізь будуть тільки доктрини й слова. Він вважав, що все набагато простіше, правда не ховається за горами, чи в «царстві розуму», чи в «царстві Божому», вона має бути досяжна кожному, хто хоче її осягнути, треба тільки хотіти й вміти її знайти. Отже, й істина не ховається, якщо істина взагалі можлива, вона повинна бути на поверхні первинних знань. Але не так сталося, як гадалося, і пошук істини для досягнення правди переслідує кожную мислячу істоту.

Пошук правди, з точки зору людської природи, мислиться І. Галятовським діяльністю, що споріднена з тваринними інстинктами, емоціями, пристрастями: людина змушена долати пристрасті та афекти, випадковості, котрі спонукають її вдаватися до крайнощів. Проте людина бароко відчуває, що вона не здатна бути до кінця ані «духовною», ані «тілесною». Безконечні вагання, роздуми, сумніви супроводжують кожен її крок. «Сум за втраченою ілюзією гармонії й внутрішньої досконалості - основа трагічного гуманізму бароко» [6, 36].

Зразком правдивого життя для І. Галятовського постає життя природне. Метод пізнання людини і Бога через природу, притаманний йому, А.Макаров слушно називає «теологічно-природознавчим, або емблематичним» [6, 69]. Правила взаємоуправління в природі, жорстка правдивість божественного в ній є для І. Галятовського першоосною. «Змінюється ж бо образ світу цього. ... і світ може називатися хамелеоном, бо є різний і непостійний, часом сприяє людині, потім її вбиває»[1, 520].

Першим аспектом інтерпретації нашим філософом правди постає народно-міфологічне світосприйняття. Лише в період легенд, «золотої» час буття людина жила правдиво, і Бог вчив, управляв нею правдиво. Внаслідок цього легенди у проповідях та творах І. Галятовського «Ключ розуміння», «Скарб похвали» та інших сприймаються як дійсність. Він спирається на народне розуміння правди. Аналізуючи твори видатних мислителів, І. Галятовський, зрозумів, що секрет нетлінності їх змісту криється в корінні ідей, що взяті з народних знань, котрі не відокремлюють людину від природи, яка не знає гріха, отже, перебуває в первинній, даній Богом своєму творінню правді.

Людина у І. Галятовського - частина природи, вищий її щабель, вона виступає активним, творчим началом. Її душа і тіло нерозривні і невіддільні, вони у своїй єдності можуть досягнути вищого гатунку правди і осягнути все розмаїття істин. Самопізнання, цілеспрямована діяльність людини, керована розумом, її воля, свобода можуть дати відчуття повного щастя. Галятовський вважав, що моральні норми, оцінки встановлюються історично, в процесі розвитку людства.

Проблема формування ідеальної людини розглядається мислителем як поява «нового Адама». Концепція «нового Адама» може розглядатися як барокова біблійна метафора історичного поступу України від Руїни до незалежної держави, котра повинна будуватися на засадах Божої правди. Цим новим Адамом, з погляду І.Галятовського, є Христос як взірць правдивого життя. З ним, як ідеалом, пов'язується етико-гуманістичне начало людського існування. «Тому образ «людини правдивої» філософ пов'язує із біблійними сюжетами. Христос по відношенню до «древнього Адама», що впав у гріх, з погляду І.Галятовського, постає особистістю, котра не тільки безгрішна, але й виправляє

життєві помилки «древнього Адама», виводячи його з пекла. Такою, на думку мислителя, повинна стати «правдива людина» в Україні, здатна на виправлення своїх помилок і вад світу, у якому «немає миру». При цьому загальнолюдські моральні цінності ним не відкидаються, а розглядаються через призму українського гуманізму, який синтезує моменти язичницької та християнської моралі.

Образ правдивої людини внаслідок цього ніби розколюється на людину «до Христа» і Христа як людину нової якості. Новий Адам, тобто Христос, на думку І.Галятівського, постає людиною подвигу, творцем, що започатковує новий тип життя - «безгрішного». Древній Адам пов'язаний тільки із землею і виявився грішним, а новий Адам пов'язаний з Небом-Отцем, через що «чистий», «духовний» і рівновеликий Отцю-Богу. Бог же залишається таким, яким був - невідомим Вседержителем і Владикою, який підтримує нас своєю мудрістю навіть у «неприступних адових місцях». Тому І.Галятівський висловлював сподівання, що орієнтація життя на «нового Адама» захистить українське суспільство від падіння. Але це можливо лише коли народ згуртується, а суспільство з'єднається завдяки спільному ідеалу на основі - правдивого існування.

Ідея «нового Адама» як ідеалу істинної людини була потрібна Україні, бо у XVII-XVIII ст. тут діяв ще «древній Адам». Він був джерелом розбрату, війн, поневолень. Саме через це, вважали вчені Чернігівського гурту, біди людини - в самій її природі. Слід через це змінити природу людини, воскресити її як «нового Адама». Отже, ідеал «нового Адама» набуває функцій раціонально-символічної конструкції, що виконувала у роз'єднаній Україні роль методу раціонального й морально-естетичного обґрунтування національної єдності. Причому «древній Адам» поставав як правляча верхівка, котра вбачала мету свого буття у нагромадженні земель, багатств, предметів розкоші за рахунок визиску селян, міщан, козацьких низів.

Проте «воскресити» нову людину в Україні не просто. Це можливо лише тоді, коли кожен усвідомить себе вільним від природи і відповідальним за свої вчинки. Звідси - людина не може бути замкненим у собі аскетом.

Галятівський радів появі на початку XVII ст. нового типу культурного діяча, який заради життєвих інтересів народу міг зігнувати навіть благородні концепції християнських моралістів - гетьманів, козацьких вождів, меценатів, братчиків, героїв походів. «Інтерес до людини в таких випадках вимірюється вже не її «тихістю», смиренням, а її «діяннями», її славою, розумом, освіченістю, талантом і навіть багатством» [6, 109-110]. Ідеалом людини нового типу стає в його розумній козак-чернець як активний борець за правду на землі, котрий «нібито подолав одвічну суперечність у концепції християнського гуманізму, яка передбачала існування лише пасивного добра й аполітичної святості як єдино правильного засобу протистояння активно злому світові» [6, 120].

На жаль, мрії про воскресіння на теренах України «нового Адама» не судилося стати реальністю. Ще за часів І. Галятівського в 1720 р. впровадження «духовного регламенту», який був використаний Російською імперією з метою культурної асиміляції України, негативно вплинуло на соціально-філософську думку країни. Царату потрібен був «регламент» покірності, а не різноманітність «правильного» і «неправильного» думання. Втрачається потреба в істині, деформується пізнавальне й вільне моральне ставлення до дійсності. Отже, ідея Галятівського про можливість осягнення правди та істини «новою людиною», гасилась процесом виховання «нової людини». Панівній верхівці в Російській імперії потрібен був не «новий Адам», а людина, покірна владі.

Наголошуючи на необхідності того, щоб кожна людина «воскресла із мертвих», Галятівський наполягав, щоб «воскресіння» має бути в Україні і для України. Разом з тим своє завдання він вбачав у проповіді воскресіння, а своє місце - на межі між повсякденністю «Ада» і проектом нового правдивого життя. Галятівський разом із колегами із чернігівського гурту розглядав себе провісником суспільного інтересу, що наставляє чинити «добрі діла».

Отже, ми бачимо, що еволюція поглядів на людину у філософії І.Галятівського, формування концепції «нового Адама» відбувається у контексті розвитку антропологічних уявлень чернігівського літературно-філософського кола і має всі специфічні риси українського барокового антропологізму, який, в свою чергу, відзеркалював складний та суперечливий процес українського націєтворення наприкінці XVII ст.

Джерела та література:

1. Галятовський І. Ключ розуміння / Підготувала до видання І.П.Чепіга. - К.: Наукова думка, 1985. - 445 с.
2. Софронова Л.А. Культура сквозь призму поезици. - М.: Язци славянских культур, 2006.
3. І.Галятовський. Ісус Христос. - Меся правдивий. - К., 1672. - б/с.
4. Касіян Сакович. Трактат про душу // Історія української філософії. - К., 2000.
5. Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії. - К., 1993.
6. Макаров А.М. Світло українського бароко. - К.: Мистецтво, 1994.

Ірина Богачевська

●

ФІЛОСОФІЯ ПОСТМОДЕРНУ ТА БІБЛІЙНА ГЕРМЕНЕВТИКА: СПРОБА СИНТЕЗУ НАУКИ ТА РЕЛІГІЇ

У рамках християнської рефлексії релігійних текстів накопичений величезний емпіричний досвід аналітики християнського наративу, розроблені основні теоретичні постулати герменевтики, які дозволили їй в ХХ ст. перетворитися з прикладної дослідницької методики на потужну галузь сучасної гуманітаристики, розвиток якої справляє значний вплив на всі без винятку парадигмальні утворення сучасної філософії. «Тотальною», основою всіх розколів християнської церкви, починаючи зі Схизми й Реформації і закінчуючи сучасними дробленнями протестантських і неохристиянських деномінацій, є «автентичне» розуміння й трактування ними Біблійного одкровення, на абсолютну істинність яких претендують ініціатори все нових напрямків, створюваних у християнстві. Разом з тим в основі екуменічних процесів у сучасному християнстві лежить усвідомлення спільності основних догматичних принципів віровчення різними християнськими деномінаціями.

На жаль, герменевтична спадщина християнської теології майже не введена в обіг вітчизняної релігієзнавчої науки. За винятком ґрунтовних досліджень С.Головащенко і Т.Горбаченко, християнський наративний комплекс ще не поставав об'єктом наукової рефлексії в вітчизняному релігієзнавстві. Це спонукало автора до розгляду заявленої в статті проблеми, надало їй аналізу актуальності.

Пропонована читачеві стаття є спробою аналізу впливів постмодерністських наративних концепцій на християнське богослов'я, постмодерністської герменевтики на сучасну Біблійну екзегезу. Ставиться на меті проаналізувати напрямки та засоби трансформації сучасного християнського богослов'я під час асиміляції ним постмодерністських філософських побудов, виявити методи адаптації постмодерністських ідей в контексті традиційної християнської антропології. Методологічною основою аналізу постають дослідницькі принципи вітчизняної школи академічного релігієзнавства.

Об'єктом нашого філософсько-релігієзнавчого розгляду виступає християнський метанаратив, тобто наративна традиція християнства як форма християнської релігії, яка містить її смисл. Предметом - текст Біблії, який постає як певна «сукупність культурних кодів, у відповідності до якої організується знакове різноманіття культури»[1,1056]. Священні книги не є текстами-стереотипами, а постають в культурах Книги - а християнство та іслам є саме такими культурами - як медіуми складаного духовного відношення читача (віруючого) з їх автором - Творцем.

Християнське вчення не передбачає варіативності. Але воно виявляється тим значеннєвим ядром, силоне поле якого породжує нові значення і нові тексти. Саме християнство породило спеціальну науку - герменевтику. «Історія законів і теорії тлумачення герменевтики, якою вона була колись, поки її не привласнила філософія, тісно зв'язана з історією біблійної екзегетики. Екзегети брали закони чи канони, очищували їх, здійснювали розрізнення різних видів герменевтичної діяльності і розширювали коло її питань; зокрема, у нього входили питання про те, як стає можливим тлумачення як таке, яке впливає на нього проміжок часу між створенням тексту і тлумаченням, що в ньому контролюється запропонованими правилами, а що залишається